

УДК 338.2 (005.2)

Дзецько Я.Ю.

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Мельничук Г.С.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства

Університету державної фіскальної служби України

ПОДАТКОВІ РИЗИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

TAX RISKS AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто суть поняття податкових ризиків як дестабілізуючих факторів розвитку підприємства. Виділено основні види податкових ризиків та досліджено фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства. Для мінімізації податкових ризиків та зниження їх негативного впливу на економічну безпеку запропоновано створення ефективної системи податкової політики як засобу забезпечення фінансової стійкості підприємства. Визначено податкові ризики в системі функціональних цілей економічної безпеки підприємства, які дають змогу визначити належність підприємства до певного рівня економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, загрози, податкова безпека підприємства, податкова політика, податкові ризики, фактори.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена суть понятия налоговых рисков как дестабилизирующих факторов развития предприятия. Выделены основные виды налоговых рисков и исследованы факторы, влияющие на экономическую безопасность предприятия. Для минимизации налоговых рисков и снижения их негативного влияния на экономическую безопасность предложено создание эффективной системы налоговой политики как средства обеспечения финансовой устойчивости предприятия. Определены налоговые риски в системе функциональных целей экономической безопасности предприятия, позволяющие определять принадлежность предприятия до определенного уровня экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, угрозы, налоговая безопасность предприятия, налоговая политика, налоговые риски, факторы.

ANNOTATION

The article deals with the definition of tax risks as destabilizing factors in the development of an enterprise. The main types of tax risks are identified and the factors affecting the economic security of the enterprise are analyzed. In order to minimize tax risks and reduce their negative impact on the economic security an effective system of tax policy as a means of ensuring the financial sustainability of the enterprise is offered. The tax risks in the system of functional goals of enterprise's economic security allowing to determine the specific level of economic security the enterprise belongs to are defined.

Keywords: economic security of the enterprise, threats, enterprise's tax security, tax policy, tax risks, factors.

Постановка проблеми. В умовах фінансово-економічної та політичної нестабільності, що притаманні для економіки України в останні роки, особливого значення набуває проблема забезпечення економічної безпеки для будь-якого суб'єкта господарювання. Підприємство,

працюючи в динамічному зовнішньому середовищі, опиняється перед великою кількістю економічних, фінансових, податкових та інших видів ризиків, що породжують загрози для його стабільного функціонування та розвитку.

Одним з основних напрямів підвищення рівня економічної безпеки підприємства є оптимізація його податкової безпеки, що полягає у визначенні та аналізі всіх можливих податкових ризиків та зменшенні їхнього негативного впливу на господарську діяльність. Останнє зумовлює потребу у формуванні та реалізації виваженої податкової політики підприємства, яка відіграє одну з ключових позицій у системі управління, щоб зміна зовнішніх чинників суттєво не впливала б на економічну діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань економічної безпеки підприємства та податкових ризиків займалися вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: А.І. Крисоватий, В.М. Гранатуров, В.Ф. Гапоненко, О.М. Десятнюк, В.В. Вітлінський, О.М. Тимченко, О.Д. Вовчак, І.Б. Ясенова, І.Л. Назаренко, Л.І. Гончаренко, Б.І. Кузіна. Зазначені вчені зробили значний внесок у розроблення теоретичних та практичних аспектів аналізу впливу податкових ризиків на діяльність суб'єктів господарювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, незважаючи на вагомий науковий доробок учених і практиків, питання поглиблення теоретичних засад та комплексного дослідження податкових ризиків і проблеми розроблення системи заходів із забезпечення податкової безпеки підприємств в сучасних динамічних умовах залишаються невирішеними, що зумовлює актуальність, наукову та практичну значимість даного дослідження.

Мета статті полягає у узагальненні теоретичних основ щодо податкових ризиків та їх впливу на економічну безпеку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За час здійснення господарської діяльності

будь-який суб'єкт господарювання підпадає під дію внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків, які не дають змоги забезпечити його стабільне функціонування, вирішення поставлених завдань та досягнення визначених цілей. Для збереження стійкості та захисту від негативних руйнівних впливів із боку явищ, процесів чи організаційних структур науковцями розглядається така багатофакторна складна категорія, як економічна безпека підприємства. У структурі економічної безпеки підприємства важливе місце займає податкова безпека, складовим елементом якої є ризик.

Відсутність однозначного тлумачення поняття ризику пояснюється багатоаспектністю цього явища, ігноруванням його у чинному законодавстві, а у деяких випадках – обмеженим застосуванням у реальній економічній практиці та управлінській діяльності підприємства. Ризик – це дуже складне явище, невід'ємний атрибут ринкової економіки, який необхідно враховувати у будь-якій сфері діяльності [1, с. 102].

Складність систематизації ризиків полягає в їх різноманітті. Поряд із загальними є специфічні види ризику, які пов'язані з господарською діяльністю, з особистістю підприємця, з недостатністю інформації про стан зовнішнього середовища.

Провівши аналіз класифікації ризиків, вважаємо за доцільне відзначити відсутність відокремленого поняття податкових ризиків, незважаючи на їхню значущість і місце в системі економічних ризиків. Податковий ризик – це економічна категорія, яка відображає певну невизначеність, що присутня в діяльності суб'єкта господарювання або держави стосовно стабільності податкової політики, а також можливість відхилень від запланованих податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів унаслідок ухилення від сплати податків чи порушення податкового законодавства [2, с. 152]. Отже, поняття «податковий ризик» щодо суб'єктів податкових відносин прийнято поділяти на податковий ризик платника податків та податковий ризик держави.

Фактори зовнішнього середовища і внутрішніх параметрів вимагають класифікації подат-

кових ризиків для ефективного управління в рамках забезпечення економічної безпеки підприємства. Можна виділити кілька видів податкових ризиків платника податків, що істотно відрізняються своєю специфікою. До основних видів податкових ризиків можна віднести такі (табл. 1).

Окрім того, податкові ризики, згідно з основними джерелами виникнення, поділяються на зовнішні та внутрішні. Наслідками реалізації податкових ризиків у результаті впливу зовнішніх джерел є: зміна в податковій політиці держави (введення нових податків та обов'язкових платежів); збільшення ставок оподаткування; зміна методики розрахунку бази оподаткування, термінів і умов здійснення окремих податкових платежів; вірогідність відміни діючих податкових пільг у сфері господарської діяльності підприємства. Щодо внутрішніх джерел, то слід виділити такі: неузгодженість бухгалтерського обліку та податкових розрахунків; негативні зміни у діяльності підприємства; відсутність чи недосконалість податкового планування.

Визначення податкових ризиків, оцінка податкового навантаження шляхом використання спеціальних методів та інструментарію аналізу їхнього впливу на економічну безпеку й ефективність діяльності підприємства є основними проблемами податкової безпеки. Податкова безпека передбачає чітке визначення джерел та факторів, що впливають на неї у разі потенційної загрози ризику податкового контролю, ризику збільшення податкового навантаження та ризику карного переслідування (рис. 1).

Кожне підприємство виходячи з конкретної ситуації повинно визначити найбільш небезпечні фактори зовнішнього та внутрішнього впливу та виробити систему заходів щодо їх своєчасного виявлення, попередження чи послаблення. Для виявлення й оцінювання основних характеристик (загрози, ризики, інтереси, захист) податкової безпеки застосовується TRID-підхід (threats-risks-interests-defence). TRID-підхід у межах зазначених характеристик дає змогу більш повно визначити суть, зміст та економічну природу податкової безпеки, її мету, завдання, методи та принципи форму-

Таблиця 1

Основні види податкових ризиків [3, с. 21]

Назва ризику	Наслідки
Ризик несплати податків	Сплата штрафів, пені, неустойок
Ризик податкового контролю	Виникнення санкцій і втрат через невиконання платниками податків законодавчих податкових актів
Ризик податкової мінімізації	Імовірність понести фінансові втрати, пов'язані з діями платника податків щодо мінімізації податкових платежів
Ризик посилення податкового навантаження	Диференційований по видах господарської діяльності та податкам залежно від податкових ставок, пільг, обсягу створюваної доданої вартості
Ризик карного переслідування податкового характеру	Веде або до істотних фінансових утрат платника податків, або до позбавлення волі платника податків за здійснення податкових правопорушень, передбачених чинним законодавством України

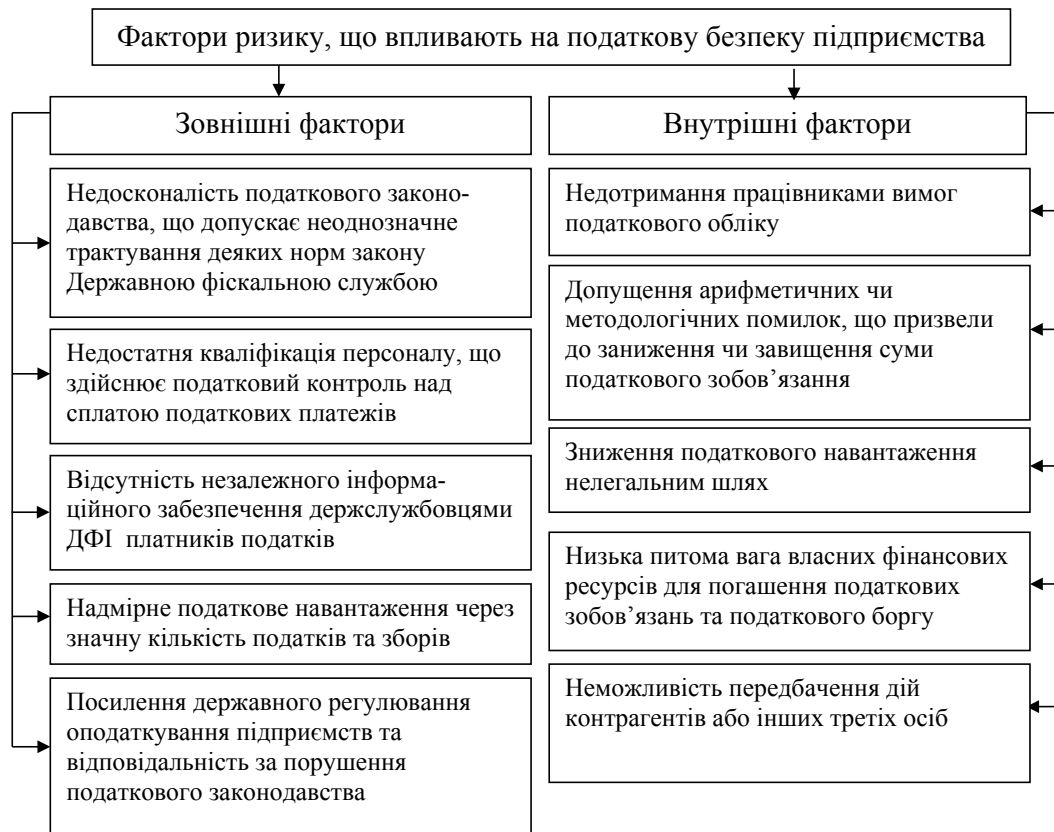

Рис. 1. Зовнішні і внутрішні фактори податкових ризиків, що впливають на податкову безпеку підприємства [4, с. 35]

вання, якісні та кількісні її характеристики. При цьому варто зазначити дуалістичність зазначеного підходу, оскільки держава (як уособлення суб'єкта справляння податків) та платники податків (як суб'єкти податкової системи та одночасно об'єкти, на які спрямована дія механізму оподаткування) мають різні інтереси та, відповідно, потребують застосування різних методів та форм захисту від наявних загроз та можливих ризиків [5, с. 244–245].

Сутність категорії «податковий ризик» для суб'єктів господарювання можна визначити як імовірність витрат, спричинених невизначеністю і конфліктністю податкової сфери, та можливість виникнення негативних наслідків у процесі прийняття управлінських рішень.

Проаналізувавши вищезазначені види та фактори податкових ризиків, можна зробити висновок, що на економічну безпеку підприємства впливають лише суб'єктивні внутрішні фактори та загрози, нейтралізувати які можна шляхом реалізації ефективної податкової політики, що дасть змогу вчасно виявляти небезпечні ризики, аналізувати та мінімізувати їх, застосовувати відповідні методи управління ними.

Податкова політика підприємства, яка є механізмом захисту від податкових ризиків, включає такі складники:

– вибір відповідної системи оподаткування з позицій мінімізації податкових платежів,

визначення рівня податкового навантаження на підприємство;

– співвідношення сплачуваних податків та доходів, складання податкового календаря, оцінка можливостей застосування податкових пільг;

– пошук можливостей відстрочення податкових платежів законним шляхом на максимально тривалий термін;

– дотримання податкової дисципліни: контроль над правильністю і своєчасністю нарахування та сплатою податків у визначений термін;

– достовірний облік, аналіз, контроль фінансової діяльності;

– доступність податкових нормативно-правових актів;

– моніторинг та усунення податкових ризиків [6, с. 73].

Разом із тим вважаємо за доцільне зазначити, що обрання та застосування виваженої податкової політики на підприємстві дасть змогу здійснювати ефективний податковий менеджмент, зменшити рівень податкового навантаження, застосовувати податкове планування, забезпечувати моніторинг та мінімізацію податкових ризиків, проводити професійну перепідготовку керівництва і персоналу. Для корпорацій чи холдингів одним із важливих та ефективних елементів податкової політики можна виділити

диверсифікацію податкових ризиків, що передбачає одночасне використання багатьох платників податків, видів угод і податкових схем, що дає змогу у разі виникнення податкових проблем з одним платником податків мінімізувати загальні податкові втрати з іншими підприємствами.

Проблемою організації податкової безпеки підприємств є низький рівень податкової культури. Саме в складних умовах держава повинна підтримати значний рівень податкової безпеки країни, що, своєю чергою, допоможе суб'єктам господарювання проводити ефективну податкову політику з управління податковими ризиками. В умовах економічної кризи в Україні необхідно використати досвід розвинених країн у даному питанні, який спрямований на виховання податкової законслухняності. Водночас це створить рівні умови для суб'єктів господарювання, дасть змогу знизити рівень тіньової економіки, підвищити рівень податкової дисципліни.

Часті зміни в податковій політиці держави створюють для підприємств нові податкові ризики, до яких вони повинні швидко адаптуватися та здійснювати щодо них ефективне управління. Дану функцію виконують внутрішні податкові підрозділи, проте для управління податковими ризиками, що мають непередбачуваний характер, а також для оцінки ймовірності їх виникнення та ступеня впливу на економічну безпеку підприємства доцільно застосовувати засоби експертних оцінок. Суть останніх передбачає наявність використання послуг експертів – консультантів аудиторських чи консалтингових фірм, податкових інспекторів. Даний підхід вимагатиме від суб'єкта господарювання немалих фінансових витрат, але він буде виправданим для великих платників податків з економічної точки зору для досягнення поставлених цілей та завдань.

Створення дієвої системи економічної безпеки підприємства передбачає чітке визначення потенційних загроз та ризиків. В умовах ринкової економіки виділяють п'ять основних сфер податкового ризику в зонах економічної безпеки та небезпеки підприємства:

1. Відносно безризикова сфера: за легального нарахування та сплати податків ризик підприємства мінімальний, у процесі господарської діяльності підприємство сплачує встановлені податки й одержує прибуток, якщо рівень податкового навантаження сприяє розвитку бізнесу.

2. Сфера мінімального ризику: у результаті діяльності підприємство ризикує частиною або всією величиною чистого прибутку, якщо воно сплачує штрафні санкції та пені через порушення податкової дисципліни.

3. Сфера підвищеного ризику: підприємство ризикує тим, що в найгіршому випадку зробить покриття всіх витрат, а в кращому – дістане прибуток набагато менше розрахованого рівня.

Це характерно для умов неадекватного характеру висновку договорів, порушення договірної дисципліни.

4. Сфера критичного ризику: підприємство ризикує втратити не тільки прибуток, але й недоодержати передбачувану виручку від реалізації, що можливо, якщо підприємство, прагнучи мінімізувати податки, порушує податкове законодавство. У результаті штрафи та санкції істотно перевищують суму податків, що сплачуються легально. Наслідки такого господарювання катастрофічні для підприємства. Підприємство скорочує масштаби своєї діяльності, втрачає оборотні кошти, має значні борги. У цьому разі, якщо немає альтернативи, фінансове становище підприємства стає критичним.

5. Сфера неприпустимого (катастрофічного) ризику: за надмірно високих податкових санкцій підприємство, сплативши їх, може стати банкрутом. У цьому разі оборотні кошти відсутні або являють собою сумнівну заборгованість, засновники виходять зі складу акціонерів, курс акцій падає, вимоги кредиторів посилюються, можливе банкрутство стає реальністю. Як правило, така ситуація характерна для ризику карного переслідування податкового характеру [7, с. 86–87].

Якщо підприємство реалізує ефективну податкову політику, яка дає змогу уникати чи мінімізувати податкові ризики та загрози, то воно відповідатиме таким критеріям економічної безпеки, як відносно безризикова сфера та сфера мінімального ризику. За недієвої системи управління податковими ризиками, низького рівня податкової культури, непрофесійних дій керівництва підприємство потрапляє до зони економічної небезпеки (сфера критичного ризику та сфера неприпустимого (катастрофічного) ризику), для якої характерні велика кількість загроз та значна вірогідність банкрутства.

Висновки. Податкові ризики здійснюють суттєвий вплив на стан економічної безпеки підприємства, тому їх варто контролювати, а саме прогнозувати, виявляти, оцінювати та оптимізувати на регулярній основі, а їх уникнення або усунення потребує формування та застосування виваженої податкової політики і запровадження дієвих заходів і ефективних інструментів щодо зменшення їх негативного впливу, що дасть змогу максимізувати прибуток чи мінімізувати збитки у разі їх виникнення.

Підтримання високого рівня економічної безпеки підприємства потребує не мінімізації податкових платежів, а побудови ефективної системи податкового менеджменту, визначення податкової політики та підвищення рівня податкової культури. Такий підхід забезпечить виявлення ризикованої ситуації та ліквідації її причини на самому початку, а в довгостроковій перспективі – високий рівень фінансової стабільності, підвищення інвестиційної привабливості підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : [навч. посіб.] / За заг. ред. Л.І. Донець. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 472 с.
2. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : [навч. посіб.] / С.М. Фролов, О.В. Козьменко, А.О. Бойко [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С.М. Фролова. – Суми : УАБС НБУ, 2015. – 332 с.
3. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави / І.О. Цимбалюк // Стратегічне управління національним економічним розвитком : [монографія] : у 2-х т. ; за заг. ред. О.В. Кендюхова. – Донецьк : ДонНТ, 2013. – Т. 2. – С. 13–23.
4. Чернякова Т.М., Дрозняк О.В. Урахування факторів ризику в процесі забезпечення податкової безпеки підприємства / Т.М. Чернякова, О.В. Дрозняк // Часопис економічних реформ. – 2012. – № 2(6). – С. 34–37.
5. Виклюк М.І. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик / М.І. Виклюк, В.В. Гресик // Інноваційна економіка. – 2013. – № 5(43). – С. 242–246.
6. Гуцалюк О.І., Левковець Н.П. Вплив податків на фінансову безпеку підприємств / О.І. Гуцалюк, Н.П. Левковець // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 15. – Ч. 2. – С. 70–76.
7. Грачов О.В. Податкова безпека як невід'ємна складова економічної безпеки підприємства / О.В. Грачов // Економічна безпека: вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 86–88.